

Маркова А.К., Ковалев В.И., Дружинин В.Н. Мотивационная сфера личности и её динамика в процессе профессиональной подготовки // Психологический журнал. – 1982. – Т. 16. – №6.

Митина Л.М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях // Вопросы психологии. – 1997. – № 4.

Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии. – Київ : Наукова думка, 1980.

Шадриков В.Д. Введение в психологию: мотивация поведения. – Москва : Логос, 2003.

Yakimova P. The motivation for learning and career choices of psychology students, studying different psychological specialties // Electronic journal «Psychological Science and Education PSYEDU. ru». – 2008. – Number 5.

O. Savelyeva-Ratt. Motives for choosing a profession as the basis of personal and professional development of psychology students.

The article represents the results of the study of motives for choosing a profession by students majoring psychology. The features of transformation of motives for choosing the profession of psychologist that occur in students during university studying are described.

Keywords: *personal and professional development, motivation for choosing the profession, motives for entering university, semantic motive.*

УДК 378.14:316.444.5

С. О. Даньшева

**ОБҐРУНТУВАННЯ ВІДБОРУ КОМПОНЕНТІВ
ОРІЄНТАЦІЙНОЇ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА**

У статті розглянуто проблему актуальності формування професійно мобільного фахівця як нової якісної характеристики його підготовки. Обґрунтовано доцільність розробки орієнтаційної основи професійної мобільності майбутнього фахівця. Наведено тлумачення даного терміна та обґрунтовано його зв'язок із змістом освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця (бакалавра, магістра) певного напрямку підготовки. Відображено структуру та зміст орієнтаційної основи професійної мобільності майбутнього інженера та доведено її зв'язок із

компетентністю випускника ВНЗ. Сформульовані рекомендації щодо її формування.

Ключові слова: професійна мобільність, компетентність, компетенція, орієнтаційна основа, технічний університет.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтеграція України до Європейського і світового співтовариства, соціально-економічні зміни, прискорення впровадження новітніх технологій, що супроводжують перехід до інформаційного суспільства та низка інших факторів ініціювали встановлення нових вимог до працівників. У документах ЮНЕСКО зазначається, що нові умови у сфері труда безпосередньо впливають на вимоги до фахівців, які одержують вищу освіту. Крім цього, вимоги до підготовки майбутніх фахівців, зокрема інженерно-технічної галузі, відбиті у багатьох наукових роботах, вітчизняних, так й іноземних авторів. «Realizing how much the world has changed over the past twenty years, it becomes apparent that this change needs to be better reflected in the way engineering designers are educated» [Weberand, 2008, p. 27-40].

Тож, на початку XXI століття у наукових роботах, офіційних документах, які регламентують функціонування освітніх закладів, а також у переліку вимог, які висувають до фахівців працедавці практично усього світу, акцентується увага на формуванні у майбутніх випускників компетенцій широкого радіуса дії, які забезпечують поліфункціональну спрямованість професійної діяльності і допомагають фахівцю швидко і гнучко реагувати на зміни ринку праці [Proceedings..., 2011, p. 52-59]. Найчастіше оволодіння зазначеними компетенціями пов'язують із феноменом професійної мобільності та розглядають її як новий показник якісної освіти. Так, у «Національній доктрині розвитку освіти в Україні в XXI столітті», «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Proceedings..., 2011, p. 22, 24] підготовка професійно-мобільного фахівця на ринку праці визначається як одне з пріоритетних завдань сучасної системи освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Вивчення вітчизняних та закордонних наукових публікацій вказує на

зацікавленість феноменом професійної мобільності представників різних галузей знань (філософів, соціологів, економістів, психологів, педагогів та ін.). Сучасні загальнотеоретичні концепції соціальної та професійної мобільності висвітлені в наукових розробках соціологів М. Вебера, Д. Голдторпа, Т. Заславської, С.Макеєва, Р.Хаузера; психологічним аспектам прояву професійної мобільності присвятили свої дослідження Е. Зеєр, В. Ковальова, М. Кормільцева, Л. Кандибович, О. Симанюк, та ін.; професійно-кваліфікаційне підґрунтя професійної мобільності та вміння володіти ситуацією на ринку праці розкрито у працях економістів М. Долішного, С. Злупко, К. Сабір'янової та ін.; у контексті підготовки майбутнього фахівця в умовах навчального закладу, проблема професійної мобільності розкривається педагогами Л. Аміровою, Л. Горюновою, Б. Ігошевим, Р. Примою, Л. Сушенцовою, І. Хом'юк.

При підготовці даної статті найбільшу увагу було приділено саме педагогічним науковим працям, аналіз яких показав, що проблема розвитку у майбутніх фахівців характерологічних ознак професійної мобільності поки що лише теоретично конституїрована, а деякі висунуті вченими пропозиції – дискусійні і потребують більш глибокого всебічного теоретичного вивчення та науково-практичної розробки.

Так, у роботах науковців, які досліджували проблему формування професійної мобільності майбутніх фахівців безпосередньо інженерно-технічної галузі (О. Архангельський, С. Капліна, О. Любімова, Л.Сушенцова, І. Хом'юк та ін.) висловлюється думка, що основу професійної мобільності фахівця утворюють певні компетенції, які забезпечуються інтеграцією загальнонаукових та професійних знань і умінь, готовністю до системного мислення, пізнання світу, здатністю до самоосвіти, комунікативними здібностями [Архангельський, 2003; Каплина, 2008; Любімова, 2011; Сушенцева, 2011; Хом'юк, 2012]. «Для професійно мобільного майбутнього фахівця досить важливим є не лише рівень освіти, а й розширення її меж таким чином, щоб поряд з загальнонауковими та професійними кваліфікаціями здобувалися так звані «базові кваліфікації» [Архангельський, 2003, с. 78].

Запропоновані вітчизняними та закордонними дослідниками складові професійної мобільності безумовно є суттєвим доробком у даному проблемному полі, але вони зосереджують нашу увагу в основному на індивідуальних об'єктивних та суб'єктивних компонентах, а професійні та

операційно-технологічні складові залишаються поза увагою. Крім цього, запропоновані структури не є узагальненими, мають досить не строгий характер і відрізняються за змістом та складом.

Ми вважаємо, що дана проблема може бути розв'язана шляхом розробки орієнтаційної основи професійної мобільності майбутнього фахівця, яка поєднує компетенції, що забезпечують розв'язання професійних завдань разом із завданнями соціального та особистісного рівня.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в обґрунтуванні складових орієнтаційної основи професійної мобільності (ООПМ) та її узгодженні з освітньо-кваліфікаційною характеристикою майбутнього фахівця (бакалавра, магістра) певного напрямку підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вивчення феномена професійної мобільності на теоретичному та емпіричному рівнях дозволяє стверджувати, що вона детермінована низкою зовнішніх та внутрішніх факторів. Серед зовнішніх об'єктивних факторів професійної мобільності слід виділити такі: розвиток науки та виробництва, утворення нових галузей виробництва, зміна структури та правових форм виробництва, зміна статусу та утворення нових професій, характер мікросередовища (міжособистісні виробничі стосунки та ін.). До внутрішніх детермінантів ми відносимо статусні характеристики людини (рівень освіти, статус професії, досвід роботи), його демографічні характеристики (стать, вік) та особливі характерологічні професійно-особистісні ознаки, а також функціональну підготовленість.

Зовнішні та внутрішні детермінанти діють системно, у взаємозв'язку між собою, завдяки чому особистість набуває гносеологічного потенціалу професійної мобільності. Крім того, ця взаємодія викликає у майбутнього фахівця необхідність опанування певною сукупністю способів організації діяльності (в тому числі й пізнавальної), які на єдиній орієнтаційній основі дозволяють йому розв'язувати різнотипні поліпрофесійні задачі, самостійно оволодівати новими досягненнями в рамках своєї професії, а також, за необхідності, набути нової спеціальності. При цьому багато що залежить від самої особистості, від її ціннісних орієнтацій, мотивів, потреб у саморозвитку та самоактуалізації.

Інтеграція зазначених детермінантів є основою для виділення орієнтаційної основи професійної мобільності (ООПМ), яку ми пропонуємо

розглядати як систему компетенцій, що забезпечують суб'єкту готовність та здатність до розв'язання професійних завдань, освоєння нових професійних досягнень, націленість на самоосвіту і професійний розвиток, готовність до соціальної мобільності, активності та креативності. При цьому компетенції, які утворюють ООПМ повинні входити, як структурні складові до груп компетенцій, зазначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) для певного напрямку підготовки.

Конкретизуємо зміст ООПМ для майбутніх фахівців напрямку підготовки «будівництво», які навчаються у Харківському національному університеті будівництва та архітектури (ХНУБА).

За основу ООПМ ми взяли розроблені випусковими кафедрами ОКХ (спеціальності 6.060101, 6.060103 напрямку «Будівництво») в яких визначені групи компетенцій, що забезпечують підготовленість до виконання типових професійних, соціальних та особистісних завдань. Також нами були враховані вимоги до компетенцій професійних інженерів та випускників інженерних програм ВНЗ, які містяться у документах повідних міжнародних організацій [Engineers...; European...; The Washington...].

Для проектування компетенцій, які б безпосередньо відповідають моделі професійно мобільного майбутнього інженера ми провели опитування та анкетування керівників та провідних фахівців з виробництв, на яких в основному працюють випускники зазначеної спеціальності: ОАО «Харківметропроект», КП «Харківводоканал», ОАО «Євроцемент – Україна», ПП «Зева» та ін. Всього нами були опитані представники понад 40 організацій, більшість з яких є філіалами кафедр, а їх працівники добре знайомі з студентами ХНУБА (група респондентів А). Також до анкетування та бесід ми залучили ПВС випускових кафедр університету (група респондентів В) і студентів другого та четвертого курсів (група респондентів С). Всього в опитуванні взяло участь 55 к.т.н., доцентів; 5 д.т.н., професорів та 350 студентів. Крім цього, ми використовували дані анкетування щодо визначення пріоритетів у змісті підготовки студентів технічного університету, яке щорічно проводиться в ХНУБА.

У спеціально розроблених анкетах респондентам пропонувалося оцінити за чотирьохбальною шкалою компетенції щодо їх значимості для процесу професійної мобільності, а також визначити п'ять найважливіших для ООПМ, а також назвати ті компетенції, які з погляду опитуваних не враховані у запропонованому переліку. При цьому для обговорення

пропонувалися лише ті компетенції, які можуть бути складовими лише тих груп компетенцій, якими упорядкована діюча ОКХ: компетенції соціально особистісні (КСО); компетенції загальнонаукові (КЗН); інструментальні компетенції (КІ); професійні компетенції (загально професійні – КЗП, спеціалізовано-професійні – КСП).

Проведене емпіричне дослідження компетентнісного ряду в рамках виділених в ОКХ типів задач, дозволило розробити базову ООПМ майбутнього інженера, до якої ми заносили лише ті компетенції для яких середній критерій значимості становив 3.0 бали (такий критерій було запозичений з методики вираженості показників компетенцій у проекті Tuning) [Настройка...].

Прокоментуємо оцінку респондентами вагомості для професійної мобільності окремих груп компетенцій. Аналіз анкет показав, що всі групи респондентів вважають важливим для професійно мобільного майбутнього інженера оволодіння професійними компетенціями (КЗП, КСП). Досить важливим доробком стало зауваження працедавців щодо необхідності формування у майбутнього інженера додаткових спеціальних професійних компетенцій: управлінська компетенція – підготовлений до організації серійного випуску конкурентоздатних інноваційних продуктів або послуг; підприємницька компетенція – здатний до самозайнятості; інструментальна компетенція – здатний до ефективної поведінки на ринку праці.

Слід звернути увагу, що респонденти групи В, поділяючи думку роботодавців щодо важливості введення до ООПМ загальнонаукових та професійних компетенцій, зауважують, що професійна мобільність як процес повинна спиратися на ґрунтовну методологічну та фундаментальну підготовленість. Тому професори й доценти надають перевагу таким загальнонауковим компетенціям, як володіння та вміння застосовувати на практиці методи системного аналізу й моделювання, вміння використовувати базові положення математичних, природничо-наукових, гуманітарних та економічних наук при вирішенні професійних завдань. На їх думку ці компетенції у поєднанні з професійними дозволять майбутньому інженеру на науковій основі зробити самоаналіз професійних досягнень та відпрацювати вектор професійної мобільності, тобто підсилюють вплив на професійну мобільність.

До групи компетенцій соціально-особистісних (КСО) було введено компетенції, пов'язані із комунікативними здібностями майбутнього

інженера, адже «інженер нового покоління повинен вміти працювати з людьми з різних культур, мати неабиякі комунікативні здібності і володіти основами проектного менеджменту, логістики та системної інтеграції» [Перспективи..., 2013, с. 39-45]. А також компетенції які забезпечують рефлексію, адаптивність, активність та інші ознаки поведінки професійно мобільного фахівця: здатний перебудуватися для роботи в іншій предметній галузі; здатний на науковій основі та з необхідним ступенем самостійності оцінювати результати своєї діяльності; готовий до освоєння нового у вибраній та спорідненій професійній галузі (активність); здатний до системного мислення, генерування й використання новітніх ідей (креативність); орієнтований на досягнення результату; психологічно готовий до ефективної поведінки у невизначених та нестандартних умовах та ін. Всі групи респондентів високо оцінили значення особистісно-соціальних та інструментальних компетенцій для професійної мобільності, адже у поєднанні з іншими групами компетенцій вони посилюють конкурентоздатність фахівця в умовах сучасного ринку праці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Базова частина ООПМ є необхідним фундаментом формування професійної мобільності майбутнього інженера, тому що оволодіння компетенціями, введеними до її складу, забезпечують не тільки ефективну професійну діяльність за обраною спеціальністю, але й дозволяють опанувати видами діяльності, які є непрофільними відносно обраного напрямку підготовки.

Формування компетенцій, які утворюють ООПМ, забезпечується поетапно завдяки засвоєнню всіх циклів дисциплін та використанню різних форм і методів позааудиторної роботи. Отже, розробка ефективних технологій формування ООПМ, на наш погляд, повинна бути змістом подальших досліджень.

Д ж е р е л а

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – Київ : 2004.

Закон України «Про вищу освіту» // Освіта. – 1996. – 25 квітня.

Архангельский А.И. Формирование профессиональной мобильности у студентов в процессе обучения в технических вузах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – Москва : 2003.

Каплина С.Е. Концептуальные и технологические основы формирования профессиональной мобильности будущих инженеров в процессе изучения гуманитарных дисциплин: дис... доктора пед. наук: 13.00.04. – Чебоксары : 2008.

Любимова О.В. Формирование профессиональной мобильности будущих инженеров-строителей в процессе обучения в ВУЗе: автореф. дис. на соиск. научн. степени кандидата пед. наук: 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования». – Ставрополь : 2011.

Сушенцева Л.Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія та практика: монографія. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011.

Хом'юк І.В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів: монографія. – Вінниця : ВНТУ, 2012.

Настройка образовательных структур в Европе. Вклад университетов в Болонский процесс / Tuning General Brochure [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.unideusto.org/tuningeu/documents.html>

Перспективы развития инженерного образования с позиции IGIP: Материалы форума [Международная научная школа «Новые задачи инженерного образования для нефтегазохимического комплекса в условиях членства России в ВТО»], (Казань, 26-30 ноября 2012 г.) / М. Ауэр, Д. Добровска, А. Эдвардс, Э. Ликл // Высшее образование России Научно-педагогический журнал. – 2013. – № 2.

Proceedings of the IEEE EDUCON2011 Conference (446 April 2011, Amman, Jordan) [Electronic resource]. – Mode of access: URL: www.educon4conference.org

Weberand L.E., Duderstadt J.J. The Globalization of Highe Education, Economica, 2008.

Engineers Mobility Forum [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ieagrements.com/EMF>.

European Federation of National Engineering Associations [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.feani.org>.

The Washington Accord URL [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.washingtonaccord.org>.

S. Dansheva. Justification of the choice of components the orientational basics of the professional mobility of the future engineer.

In the article the necessity of the development the orientational basics of the professional mobility of the future engineer, defined the essence of the concept. Structure and content of the orientation basics of the professional mobility of the future engineer defined and his relationship with the competence of graduates.

Keywords: *professional mobility, competence, approximate base, technical university.*